

Festen

Festen ställer etsy skarpa frågor om skuld, skam och om ett brott som i slutändan gör alla i den drabbade familjen till offer. En närläsning in på huden som ibland är rena skräckerna, ibland uppsluppet befriande, ibland sorglig. En stor film.

Åldersrekommendation: från gymnasiet

En filmhandledning av
Gunilla Granath

Filmens handling

Vägen ligger pryddigt utskuren i landskapet som ett böljande metallband. Backe upp och backe ner. Kameran följer bandets böjningar i ett fågelperspektiv och vi får syn på en ensam vandrare som stretar fram i den dallrande sommarvärmen.

I landskapets tystnad ljuder en mobiltelefon och vandraren börjar prata. Vi får så veta att han heter Christian och har rest hem från Paris för att vara med på sin fars 60-årskalas.

Christians bror Mikael fräser förbi i bil, backar tillbaka och ber översvalande Christian att hoppa in i bilen samtidigt som han irriterat och myndigt ryter åt hustru och små barn att hoppa ur. De får gå.

Framme på familjens gods uppträder Mikael mästrande mot receptionisten och begär ett bestämt rum. Brödernas syster Helene kommer strax därefter. Helene och Christian är glada att se varandra, men Helene är arg på Mikael och förebrår honom för att han inte kom till sin systers begravning.

Helene får sin bortgångna systers rum och över alla möbler ligger vita överdrag. Helene tycker att det känns spöklikt att bo där och säger till Lars, receptionisten, att hon får dåliga vibbar av rummet. Med hjälp av Lars hittar Helene systemens avskedsbrev. Hon blir djupt upprörd när hon läser det, men förnekar att det står någonting speciellt i brevet. Hon gömmer det i en tub med huvudvärkstabletter.

Bland servitriserna finns Pia, en ung kvinna som Christian har haft ett förhållande med. Pia är bekymrad över

hur trött och avslagen Christian verkar.

Gästerna samlas så småningom, fadern hälsar dem välkomna och de går till bords. Christian reser sig och plingar i glaset.

Han börjar helt vardagligt berätta hur han och hans döda tvillingsyster Linda lekte här som barn. Sen fortsätter han med att beskriva sin far som jämt ville bada. "Han läste dörren, tog av sig kläderna och utnyttjade oss sexuellt. Han var en mycket renlig man. Så tack för alla de goda åren", avslutar Christian.

Någon börjar förvirrat klappa i händerna, fadern dricker en skål och lyckas tillsammans med gästerna skyla över vad som faktiskt har sagts. Christian reser sig upp och säger att han ska åka därifrån. Han går in i köket och träffar Kim, kökschefen, som under alla år har sett det som fadern gjort mot sina barn. Han och hela kökspersonalen står på Christians sida och vill att sanningen ska komma fram på allvar. Kim uppmanar Christian att stanna kvar och ta strid.

Under tiden kommer en taxibil med en elegant svart ung man. Mikael försöker köra iväg honom och behandlar honom rasistiskt. Helene kommer ut och blir rasande på sin bror. Den svarta killen heter Bartokai och är hennes fästman. Mikael undrar hur hon vågar släpa dit en apa till sin pappas 60-årskalas.

Christian går in till middagsbordet igen och återtar sin plats, klingar i bordet och säger: Skål för mannen som dödade min syster! Skål för en mördare!

Helene undrar om Christian blivit galen och Mikael vill inte tro sina öron. Gästerna förbereder sig för att åka därifrån, men folket i "köksregionen" förhindrar det genom att stjäla gästernas bilnycklar. Fadern hänar Christian och undrar vad han skulle tycka ifall fadern höll tal om hur miss-

Christian plingar i glaset, "Skål för en mördare" säger i sitt tal till fadern. I rollen Ulrich Thomsen.

lyckad han är med kvinnor och att Linda aldrig sa adjö till Christian.

Huvudrätten severas och folk går till bords igen. Modern Elsie håller tal för sin man Helge och talar samtidigt lite om sina barn. När hon kommer till Christian påpekar hon att han alltid haft svårt att skilja på sanning och fantasi. Hon säger till honom att be sin far om ursäkt.

Christian reser sig upp och ber sin mor om ursäkt för att hon är en korrupt dubbelmoralist. "Ursäkta att du har blundat i 30 år! Och ni som sitter här, ni är svin som lyssnar på henne!"

Mikael och några av de manliga gästerna knuffar ut Christian och binder honom vid ett träd och lämnar honom där. När Mikael kommer tillbaka höjer Bartokai sitt glas och säger till Mikael "Skål för din bror." Mikael tar upp en rasistisk visa som handlar om lille svarte Sambo med ring i näsan och alla gästerna skrålar för full hals. Helene bryter ihop, skriker och gråter och kräks. Helene har ont i huvudet och Pia går iväg för att hämta Helenes huvudvärkstabletter och finner då Lindas brev i tuben.

Helene tar mod till sig och läser upp Lindas brev där den nakna sanningen går fram.

Fadern skriker: "Fyll på glaset!" Men hela raden av servitörer och servitriser står omutligt orörliga längs vägen. "Visa respekt!" vrålar fadern, men inget händer.

Christian ser blek och tagen ut. Han frågar sin far: "Jag förstår bara inte

varför du gjorde det?” ”Ni var inte mer värda,” svarar hans far och lämnar rummet.

Mikael är stupfull och vacklar iväg till föräldrarnas hus. Han ropar på sin far och slår honom vilt tills han faller ihop på marken. Brutalt fortsätter han att sparka den liggande mannen. ”Du kommer aldrig mer träffa dina barnbarn!” skriker han.

Vid frukostbordet nästa morgon är stämningen låg. När Pia passerar Christians plats hejdar han henne och frågar med ens: ”Vill du följa med mig till Paris?” Hon ser glatt förbluffad ut och svarar ”ja”.

Fadern, i tjock kofta, sitter bredvid sin hustru vid bordets kortsida. Han reser sig upp och ber om ursäkt för att han tar ordet. Han säger att det han gjort mot sina barn är oförläpigt och att han har förstått att han aldrig kommer att träffa dem. Han vill ändå säga att han älskar dem. Till sist säger han vänd till Christian: ”Det var gott kämpat, min son.”

Mikael går fram till fadern och säger att det var ett bra tal, men nu får han lov att gå därifrån så att de andra kan äta frukost.

Fadern reser sig omedelbart upp och frågar sin hustru om hon följer med honom. ”Nej, jag stannar här,” säger hon.

Incest och förnekelse

Festen handlar om kampen mellan sanning och förnekelse. Här äger förnekelsen rum på två plan. Å ena sidan inom själva familjen där man förnekar att incesten ägt rum. Å andra sidan kan festen också symbolisera ett borgerligt samhällsskikt där man till varje pris försvarar yta, etikett och ”stiff upper lip” på bekostnad av äkta komplicerade känslor och djupa relationer.

I en incestfamilj kan familjemedlemmarna nästan gå i döden för sin hemlighet. Familjen är mestadels sluten mot omvärlden och incestoffren skuldbelagda på ett sådant sätt att de är ytterligt obenägna att yppa vad de utsätts för. Incestoffer är mycket ofta självmordsbenägna och liksom i filmen har de stora svårigheter att få omgivningen att tro på vad de berättar, speciellt om förövaren är en högstatusperson. Mördrarna i incestfamiljer ingår oftast i det sjuka ”familjespelet”. De vet om vad som händer, men väljer av olika orsaker att blunda.

Ett klassdrama

Regissören Thomas Vinterberg ger alltså på ett sätt en realistisk bild av

incestfamiljens förhållande till omvärlden och incestoffrets problem att bli trodd. På ett annat sätt presenterar han naturligtvis en bild som är oerhört skruvad och förtätad. Filmen är utformad som ett kammarspel med en enda spelplats där allt sker inom loppet av ett dygn. Själva festen utgör ramen för handlingen och blir också till ett samhälle i miniatyr där klassamhället klart lyser igenom den glamorösa polityren. Då och då får vi följa med kameran bort från de rymliga ljusa rummen med stora fönster och högt i tak ned till de undre regionerna där godsets tjänstefolk dväljs. Där, under låga källarvalv utan fönster, lagas maten till ljustets människor.

I Vinterbergs kammarspel är det inte det fina folket i de ljusa rummen som får stå för civillikhet och sanning utan tjänstefolket i de mörka utrymmena. Kökschefen Kim blir Christians bundsförvant och all personal ställer upp vid hans sida. Man kan säga att personalen är den osynliga drivkraften eller bundsförvanten som agerar i det fördolda.

★ Vad har personalen för intresse av att stödja Christian? När Helene har läst upp Lindas avskedsbrev vägrar serveringspersonalen att fylla på gästernas glas trots att Helge skriker åt dem. Vad är det de vill visa med sin protest?

I gästernas privata rum slutligen råder ett slags elegant halvskymning och här avslöjas allt det som trollass bort när man stiger ut bland publik: Tårar torkas, anletsdrag rätas upp och leenden klistras dit. På de privata rummen faller fasaderna ner och glappet mellan det man ville vara och det man är gapar stort och tomt.

★ Diskutera gärna hos vilka personer som skillnaden mellan privat och publikt är störst? Hos vilka är det minst?

Christian

Christian är den ende av personerna som kommer till fots (även om han sen plockas upp av sin bror Mikael). Man kan se det som att han kommer utan skal med bara sig själv, utan yttre attribut och åthävor. Det finns inget hos honom som skvallrar om att han vid middagen kommer att leverera de mest chockerande sanningar uttalade med en så förrädisk vardaglighet att man först nästan inte uppfattar budskapet. Han utstrålar inte alls styrka och man häpnar över att han har kraft att komma igen hela tre gånger – mot alla odds!

Efter första talet träffar han fadern utanför köket. Då tar han tillbaka det han sa och medger förvirrat att han nog sover lite dåligt. Han hänger med huvudet och möter inte faderns blick. ★ Krympte han öga mot öga med fadern eller använde han sig av taktik för att avvärja fienden? Så snart han kommer in till middagsbordet igen tar han nya tag och ”skålar för den man som dödade min syster”.

Efter det andra talet ger fadern igen och hämnar Christian. Genom att förminska och förlöjliga sitt offer försöker Helge tvinga sonen till tystnad. Det är så han har behandlat sina barn förr får man förmoda och han tror att det ska hjälpa också nu. Men Christian står pall, envis som synden. Christian fungerar som spelets drivfjäder och tvingar andra till utveckling. Själv är han likadan när han kom som när han reser.

★ Diskutera Christians funktion som spelets motor. Vad driver honom? Hur orkar han? Vilka bundsförvanter har han?

Helene

Helene kommer farande i taxi. Hon hetsar på föraren, vill komma före gästerna för att kunna ta emot och spela värdinna. Hon är mån om att ge ett bra intryck och försöker hålla masken, men utstrålar en nervös oro och känslighet. Hon röker som en borstbindare. Hennes känslighet tränger ändå igenom masken när hon upprört undrar varför Mikael inte kommit till systemens begravning.

Med hjälp av sin empati och fingertoppskänsla hittar hon Lindas avskedsbrev, läser det och storgråter. Men sen tar det stopp. Inför receptionisten låtsas hon som ingenting och gömmer Lindas brev i tuben med huvudvärkstabletter. Hon har så starka dubbla lojaliteter – till föräldrar och till Christian – att de bakbinder henne. När Christian håller sitt första tal förnekar hon honom inför de andra gästerna och hoppas att de inte tagit honom på allvar. Även andra gången förnekar hon honom och säger att han är galen, men när hanen gal för tredje gången blir det ett sådant tumult att ingen hinner säga någonting.

Helenes fästman Bartokai kommer utifrån, har aldrig förr träffat familjen, han har inga bindningar eller förtuttade meningar. Han är till och med från en annan kultur, vilket ger honom tillfälle att verkligen se med distans. Bartokai är således den enda på festen vars position kan liknas vid publikens.

När Christian slutligen ger henne Lindas undångömda brev är det redan underförstått att hon kommer att läsa det. Hon darrar, hon gråter, men hon läser brevet. Den här gången finns ingen återvändo.

★ Hur kommer det sig att Helene, som har tagit avstånd från familjens levnadssätt och själv hittat Lindas brev, ändå så hårdnackat förnekar sanningen?

Mikael

Mikael är näst intill en parodi på den översittaraktiga machograbben. Han uppträder överlägset mot Lars i receptionen, men sjunker ihop som en sufflé när det visar sig att han inte ens är bjuden. Han blåser upp sig gentemot sin fru, härjar med sina barn och skyller sina motgångar på andra. Han tvekar inte att använda våld emot kvinnor och när Michelle, en av flickorna i personalen, säger att han är lika sjuk i huvudet som sin far, slår han helt enkelt ner henne.

När fadern kallar blir han som ett undfallande gelé, men växer omedelbart till napoleonska mått när Helge ber honom att ta lite ansvar och titta till saker och ting. Mot Bartokai uppträder han som en liten kryptofascist.

Mikael är medlöparen som blundar för sanningen så länge det bara går. När sanningen till sist uppdragas är han snabb att byta sida. Som den siste att våga se sanningen är han den förste att sedan ta avstånd och döma.

På morgonen är det också han som beredvilligt iklär sig rollen som "ansvarstagande patriark". Han ser till att fadern lämnar de övriga gästerna så att de ska kunna äta frukost utan hans besvärande närvaro.

Mikael skiljer sig från sina syskon. Medan Christian och Helene utstrålar generositet och vidsynthet och oppenbart har en så kallad "god uppfostran" har Mikael ingen aning hur man gör när man är belevad och diskret. Han är snarare tölpaktig och grov, en person som slår nedåt och slickar uppåt. Som barn skickades han bort till internatskola. Man kan fråga sig varför? För att modern trots allt ville skydda honom från fadern? Eller var han ett bråkigt och aggressivt barn som var för jobbigt för föräldrarna att hantera? Han tycks vara familjens svarta får. Han avvisades som barn och han avvisas som vuxen. Resultatet är en jagsvag och neurotisk person.

★ Man kan förmoda att det är Mikael som kommer att bli den nya patronen på godset. Diskutera hur han kan tänkas axla den manteln. Kommer han att

likna sin far? Mikael är en människa som växer på andras bekostnad. Men hur har han blivit den han är?

Modern Elsa

Man skulle kunna säga att Elsa och sonen Mikael har flera gemensamma drag. De klamrar sig båda desperat fast vid den glättade bilden av sin familj och de vänder båda kappan efter vinden. De delar också samma rasistiska och föraktfulla inställning till Bartokai. Skillnaden mellan dem är bara att modern uppträder överlägset och nedlåtande med överklassig finess medan hennes son inte fått tillgång till en sådan polityr.

Under alla år har hon valt att blunda för det som maken har gjort mot sina barn. När sanningen uppdragas ber hennes make till slut om ursäkt för det han gjort. Hon tar däremot inte på sig sin del av ansvaret. När Helge försvinner från fukostbordet sitter hon lugnt kvar. Hon satsar på vinnande häst och förnekar nu sin make. Hennes ansikte är iskallt när hon ser på Helge. Man undrar om hon överhuvudtaget har förmåga till äkta känslor eller om allt är en fråga om polityr och prestige för henne.

★ Vad utstrålar Elsa under festen? Hur bemöter hon sina barn? Vad kan man tänka sig att hon har för bakgrund?

Fadern Helge

Helge omger sig med ett slags gemytligt kåserande. Han är en förutsägbar person som lever sitt liv som på en scen med inrepeterade fasta repliker. Hans ord bottnar inte i honom själv och han avbryter ofta sig själv mitt i en historia eller replik, som när han först träffar Christian. Kökschefen Kim känner Helge sedan många år tillbaka och vet därför precis vad Helge ska säga om maten och hur Helge kommer agera. Helge är en avvärjare. Om han inte låtsas om vad som har sagts så har det inte sagts alls.

Hans sätt att avvärja Christian handlar om att välja strategi. Om den ena strategin misslyckas prövar han en annan, men aldrig handlar det om hans egna känslor. Dem vägar han inte gå nära. Därför lever han sitt liv på armlängds avstånd från alla i sin närhet. Han hävdar att han är så lättrörd att han inte kan tala om sin bortgångna dotter. Man kan snarare tala om en sentimentalitetens tårar som håller den verkliga smärtan borta.

Först på morgonen vid frukostbordet ser man en person som slutligen hänger ihop. Orden kommer från hans plågade inre och bärs fram av äkta känsla.

Han har abdikerat och i den nya rollen är han sårbar. Han får omdelbart skärda det han sätt. Yngsta sonen skjuter utan att tveka på sittande fågel.

★ Kan vi vara säkra på att Helge verkligen förstätt vad han har gjort? Kan det lika väl vara så att han inser att det enda som återstår för att inte totalt tappa ansiktet är att tacka sin son för god match och ge upp spelet som en "god förlorare"?

Dogma

För några år sedan bildade ett antal danska filmare med Lars von Trier i spetsen en förening som de kallade Dogma. De kom överens om att använda handkamera och bara befintligt ljud och ljus. I *Festen* har man använt videofilm av god kvalitet och sedan blåst upp den till 35 mm. Skådespelarna har inte varit sminkade. Under inspelningen av *Festen* fick inte statisterna veta i förväg vad som skulle hända. Detta för att så långt det var möjligt åstadkomma den stämning av stark pinsamhet som breddade ut sig efter Christians tal.

När man vet att det inte kommer att bli någon eftersynkning av ljudet händer allt på skådespelarnas förmåga i stunden. Thomas Vinterberg har själv berättat att detta har gjort att skådespelarna känt att regissören haft en stor tilltro till deras förmåga.

PRODUKTIONSUPPGIFTER:

Danmark 1998

Manus: Thomas Vinterberg & Mogens Rukov

Regi: Thomas Vinterberg

Foto: Anthony Dod Mantle

Klipp: Valdis Oskarsdottir

I ROLLERNA:

Christian – Ulrich Thomsen

Helge – Henning Moritzen

Mikael – Thomas Bo Larsen

Helene – Paprika Steen

Elsa – Birthe Neumann

Pia – Trine Dyrholm

Kim – Bjarne Henriksen

TEKNISKA UPPGIFTER:

Längd: 106 min

Format: Vidfilm

Ljud: Dolby SRD

Censur: Från 15 år

Svensk premiär: 2.10.1998

DISTRIBUTION:

Kedjan/Triangelfilm, Box 285, 201 22 Malmö Tel 040-12 55 47 fax 040-28 58 34